

## ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР ТА ТОВАРІВ ЇХ ПЕРЕРОБКИ

*Виявлено особливості митного регулювання олійних культур різних країн світу, зокрема України. Визначено проблеми митного регулювання різних країн та шляхи їх вирішення в даній галузі. Виявлено сучасні тенденції розвитку експорту. Наведені показники експорту в галузі олійних культур. Виявлено причини зміни показників упродовж 2007—2008 рр.*

**Ключові слова:** митне регулювання, експорт, олійні культури; митний тариф.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин самостійно діючі на світовому ринку держави мають значні труднощі у реалізації виробленої продукції, особливо в аграрній сфері. Країни світу при реалізації своєї політики у сфері експорту-імпорту сільськогосподарської продукції використовують низку тарифних та нетарифних бар'єрів для захисту власних товаровиробників при стимулюванні у випадку необхідності експорту олійних культур чи товарів їх переробки. Насіння соняшнику та олія є ліквідними і доходним товаром на внутрішньому та зовнішньому ринках, які повністю насичуються за рахунок власного виробництва. Україна, разом із ЄС, Аргентиною та Росією, входить до четвірки найбільших світових виробників соняшнику. Низку праць вітчизняних вчених присвячено митному регулюванню у сфері агропромислового виробництва зокрема, Шпичак О.О., Лисогор Г.С., Гойчук О.І., Саблук П.Т. та інших.

Метою дослідження є визначення митного регулювання на прикладі олійних культур різних країн світу, зокрема України. Для досягнення мети у дослідженні використовуються методи порівняння показників та историко-порівняльний.

В різних країнах світу застосовуються різні методи митного регулювання. Наприклад, в Індії з її величезним населенням при реалізації програми лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією уряд крок за кроком скасовував обмеження на імпорт та ліцензування сировини олійних культур, олії та шротів. Але в 1999 році внаслідок значного зростання валового урожаю олійних культур як в Індії, так і в світі при одночасному збільшенні використання олії населенням країни на харчові цілі відбулося зниження внутрішніх цін на сировину олійних культур, що виростили індійські фермери. Різко зменшилися світові ціни на олію, що сприяло надходженню на внутрішній ринок Індії дешевої імпоротної олії. Тому для захисту внутрішнього ринку і переробної промисловості уряд Індії змушений був протягом 1999—2000 рр. декілька разів підвищувати імпортне мито на олію відповідно до тенденцій зниження цін на світовому ринку олії.

Такої ж політики у сфері тарифних бар'єрів на олійні культури і товари їх переробки залежно від змін ціни на них на світовому ринку дотримувалися на ті часи Колумбія, Литва, Нігерія, Пакистан, Туркменистан, Чилі та Шрі Ланка. При цьому деякі країни застосовували диференційовані тарифи на олійні культури й

© Н.Ю. Шевченко, 2009

*The features of the custom adjusting of oil-bearing cultures of different countries of the world, in particular Ukraine are found out. Problems of the custom adjusting of different countries and ways of their decision in this industry are determined. The actual progress of export trends is found out. The indexes of export in industry of oil-bearing cultures are resulted. The reasons of change of indexes during 2007—2008 are determined.*

**Key words:** custom adjusting, export, oil-bearing cultures; custom tariff.

олію, вводячи підвищений тариф на останню порівняно з сировиною. Додаткова вартість, одержана при переробці імпоротної дешевої сировини олійних культур, залишається в країні, а не оплачується країною при експорті олії.

Китай для захисту внутрішнього ринку застосовував майже весь спектр тарифних і нетарифних бар'єрів — квотування та ліцензування. Цікавим було рішення щодо захисту вітчизняних переробників сої шляхом введення податку на додану вартість на імпортований соєвий шрот.

США ввели квоти на імпорт арахісу та продуктів з нього, а Чехія, Нігерія та Таїланд крім квот застосували такі негативні бар'єри як спеціальні вимоги (отримання ліцензій та документації на імпорт та інспекцію товарів), щоб шляхом чисто бюрократичних перепон зменшити обсяги імпорту арахісу. Водночас інші країни скористалися ситуацією, що склалася на світовому ринку олійних культур та товарів їх переробки, зменшуючи митні збори та лімітуючи нетарифні обмеження. При цьому Індія, Румунія, Тайвань і Філіппіни намагалися таким чином за рахунок надходження дешевої сировини завантажити потужності своїх переробних підприємств.

Крім того, такі підходи були застосовані при виконанні деякими країнами положень Угоди по сільському господарству щодо лібералізації торгівлі згідно з правилами Уругвайського раунду переговорів (Індонезія, Південна Корея, Японія) чи вимог щодо лібералізації торгівлі в межах регіональних торговельних об'єднань (Таїланд як член АСЕАН, а Аргентина як член Андського пакту).

В умовах зростання світових обсягів виробництва пальмової олії з 11,4 у 1990 р. до 21,9 млн тонн у 2000 р., тобто в 1,9 раза, особливо в країнах Азії, при відповідному зростанні експорту Малайзія та Індонезія, частка яких у світовому експорті цього продукту сягає 87,7 %, прийняли низку заходів на підтримку експорту пальмової олії. Так, уряд Малайзії для зниження тиску на внутрішньому ринку надлишків олії з 2000 року низив митні збори на її експорт і запровадив пільгові кредити для імпортерів. Більше того, для просування олії на нові ринки уряд пішов на такий специфічний крок як створення закордонних спільних підприємств. А Індонезія, наприклад, повторюючи дії Малайзії, підписала, крім того, бартерні угоди з деякими краями-імпортерами і для стимуляції експорту рафінованої олії низила на неї експортне мито при одночасному підвищенні його на нерафіновану олію[2].

У США на підтримку експорту олійних культур та продуктів їх переробки працюють кілька федеральних програм, з яких найбільш потужна Програма короткострокових експортних кредитів, що дозволяє країнам-імпортерам під невеликий (7—8 %) відсоток брати в США товари з поверненням вартості товару та відсотків протягом 6—18 місяців. У США також діють Програма доступу до ринку і Програма кооперативного розвитку іноземного ринку, спрямовані на підтримку експорту американських товарів. Досвід США в цьому плані плідно використовує північний сусід - Канада, де також діють подібні програми. А от Болгарія, Туніс та Чехія для стимуляції експорту олійних культур припинили дію експортного мита та ліцензування на їх вивіз за межі країни [2].

Стосовно України, то основною олійною культурою тут залишається соняшник. Серед виробництва олійних культур у світі провідне місце належить сої — 200—230 млн. тонн, олійним пальмам, ріпаку — 35—37 млн тонн, соняшнику — 23—27 млн тонн.

Щодо експорту олії та олійних культур, слід зазначити, що на світовому ринку рослинних олій пропонується близько 20 видів олії, що виробляється у різних півкулях з різної сировини. Соняшникова олія за обсягами виробництва посідає 4 місце, а за обсягами експорту/імпорту третє після пальмової та соєвої олій. Аналіз попиту/пропозиції олії соняшникової в країнах ЄС свідчить, що ці ринки є повністю сформованими і дуже високо конкурентними, тобто проникнення в них реально може відбутись тільки в результаті вступу України до СОТ та ЄС.

Частка соняшнику, що є основною олійною культурою, вирощуваною в Україні, в загальному обсязі всіх олійних, які виробляє світовий ринок, невелика — менше 10%.

В Україні зараз спостерігається значне зростання обсягів експорту олії, а також покращання його структури за рахунок збільшення частки рафінованої та бутильованої олії. Однак, все ще лівову частку в експорті займає сира нерафінована, недезодорована олія, яка відвантажується наливом. Причинами такої ситуації є: високі транспортні витрати, захисна політика більшості країн-імпортерів, невідповідність міжнародним стандартам якості тощо. Крім того, усе більше предметом експорту стає не лише олія первинного добування, а і фасована глибокої очистки, маргаринова продукція і майонез.

У 2001 р. експортне мито було зменшено з 23% до 17%, заборонено переробку насіння соняшнику за кордоном на давальницьких умовах. Зміни в експортній політиці насіння соняшнику та олії після введення ефективних митних обмежень на цю продукцію почалося стабільне зростання експорту [3].

За даними Міністерства аграрної політики України у 2005/2006 маркетинговому році в Україні вироблено 2 043 тис. тонн олії, експортовано — 75 %, у 2006/2007 маркетинговому році з вироблених 2 290 тис. тонн олії експортовано — 80 %. Протягом 2000—2007 рр. суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності було здійснено експорт олії соняшникової у обсязі 7,82 млн. тонн на загальну суму 4,85 млрд. дол. США.

Експорт насіння соняшнику за вказаний період склав 3,3 млн. тонн на загальну суму 762,6 млн. дол. США. Значні обсяги експорту спостерігались в 2000 р. — 833,7 тис. тонн, 2001 р. — 584,5 тис. тонн та 2003 р. — 867,6 тис. тонн. Найнижчі показники були в 2002 р. — 68,2 тис. тонн та 2005 р. — 35,6 тис. тонн. У зв'язку з посухою у 2007 році та скорочення площ посіву (їх оптимізації) валовий збір насіння соняшнику становив

4,17 млн. тонн проти 5,32 млн. тонн у 2006 році або на 21,6 відсотків менше [1].

Відповідно до прогнозного балансу попиту і пропозиції олії соняшникової на 2007/2008 маркетинговий рік по даним Міністерства АПК України, внутрішнє споживання склало 500 тис. тонн олії, обсяги її експорту очікуються на рівні 1300 тис. тонн. Так само і у вересні — лютому 2007/2008 маркетингового року в Україні було перероблено 2,4 млн. тонн насіння соняшнику, з якого вироблено 1 076 тис. тонн олії, а експортовано 868 тис. тонн (80 %). Із задекларованих обсягів насіння соняшнику — 1,64 млн. тонн (станом на 01.03.2008 р.), у березні — серпні 2008 року планувалося виробити ще 720 тис. тонн олії.

З початку 2007/2008 маркетингового року вже експортовано 970 тис. тонн олії і темпи її експорту зростають. Так за 2 місяці 2008 року експорт олії склав 293 тис. тонн. При збереженні таких темпів, до вересня місяця її може бути вивезено з України в обсязі 880 тис. тонн і внутрішній ринок України може залишитися без олії власного виробництва. У зв'язку з цим, прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 12 березня 2008 року № 189 “Про затвердження обсягів квот на соняшникову олію та насіння соняшнику, експорт яких підлягає ліцензуванню до 1 липня 2008 р., та порядку видачі ліцензій”, якою передбачено запровадження квоти на експорт олії в обсязі 300 тис. тонн, та 1 тис. тонн насіння соняшнику. Прийняття зазначеної постанови є вимушеним тимчасовим заходом українського Уряду щодо недопущення дефіциту на внутрішньому ринку України соняшникової олії і насіння соняшнику [1,2].

**Висновки.** Отже, можна сказати, що особливістю митного регулювання олійних культур України на відміну від інших країн є зменшення експортного мита. Що, в свою чергу, обумовило стабільне зростання експорту. Але у зв'язку з цим, на даний момент, очевидні передумови виникнення критичного дефіциту соняшникової олії на внутрішньому ринку, яка є соціально значущим продуктом для населення України, і необхідно також відмітити, що зазначене рішення Уряду є чинним до моменту ратифікації українським парламентом рішення щодо вступу України до Світової організації торгівлі. Саме тому однією із найголовніших завдань держави повинно бути введення такої митної експортної ставки, щоб активізувати роботу олійно-жирової галузі, і привабити інвестиційний клімат у цьому підкомплексі. За останні роки були створені нові великі підприємства з переробки насіння соняшнику: ООО комбінат “Каргілл”, ЗАО “Чумак”, ЧП “Сонола”. Нині загальна потужність великих олійно-жирових комбінатів становить 3,5 млн тонн переробки насіння соняшнику. Крім того, переробка його налагоджена на невеликих підприємствах (олійницях), питома вага їх у виробництві олії коливається від 10,3 до 5,3 % загального обсягу переробки і залежить від пропозиції та попиту насіння соняшнику.

Поповнити ринок олії також за рахунок розширення асортименту й фасування. Збільшити товарний випуск олії рафінованої дезодорованої у зв'язку з тим, що попит на неї щороку зростає. Налагодити цінову політику. Це, в значній мірі, обумовлено введенням експортного тарифу на вивіз насіння соняшнику та заборону використання давальницької схеми по переробці за кордоном.

Рівень цін на експортовану олію безпосередньо залежить від попиту на світовому ринку. Протягом

2002-го та першої половини 2003 року рівень цін був стабільним (520—550 дол. за тонну), але в подальшому 2004—2007 ціни почали зростати і за прогнозом при підвищеному попиті світового ринку збільшаться до 620—630 дол. за тонну [3].

Рівень цін насіння соняшнику, олії та шроту на внутрішньому ринку повинен бути нижчий ніж ціни, що склалися на торгах основних спеціалізованих бірж. Це свідчить про значні резерви надходжень до бюджету за рахунок удосконалення експортно-імпортних операцій із насінням соняшнику та продуктами його переробки. А отже дозволить активізувати торгівлю і зробити вплив на внутрішній ринок.

УДК 336.74

ЛІТЕРАТУРА

1. Дані з Міністерства аграрної політики/розділ Зовнішньоекономічні зв'язки, [minagro.gov.ua](http://minagro.gov.ua)
2. Саблук П.Т., Фесина А.А., Власов В.І., Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності України/Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"; УААН/ П.Т. Саблук (ред). — К.: ННЦ "ІАЕ", 2005. — 242 с.
3. Шпичак О.О., Оподаткування експорту — імпорту продукції рослинництва та продуктів її переробки. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2004. — 258 с.

Надійшла до редколегії 02.02.09 р.

О.О. Шевченко, к.е.н.

ІНСТИТУЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СТІЙКОСТІ  
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*Досліджується проблема формування ефективного механізму трансформації пенсійних накопичень громадян в інвестиції на фінансовому ринку України. Світова фінансова криза, складна демографічна ситуація визначають необхідність прискорення запровадження другого рівня пенсійної системи в Україні, активного залучення до роботи недержавних пенсійних фондів.*

**Ключові слова:** заощадження, гранична схильність до заощадження, пенсійна реформа, інвестиційний потенціал, фінансовий ринок, накопичувальні пенсійні фонди.

Реформування системи пенсійного забезпечення, що розпочалася у країнах з розвинутою ринковою економікою наприкінці ХХ століття, а в Україні майже 6 років назад, відбувається шляхом заміщення солідарної системи пенсійного забезпечення накопичувальною. В результаті формується нова трьохрівнева система пенсійного забезпечення в Україні, яка має виконувати не тільки компенсаційну, але й інвестиційну функцію. Її реалізація на практиці може здійснюватися через створення системи недержавних накопичувальних фондів. Відповідно до концепції пенсійного реформування пенсійні накопичувальні внески повинні були започаткуватись з 2007 року. Але з політичних міркувань введення накопичувальної системи гальмується.

Враховуючи, що щорічне інвестування коштів пенсійних накопичень в фондові та інші інструменти могло б стати суттєвим ресурсом зростання української економіки та значно пом'якшити прояви фінансової кризи, здається надзвичайно актуальним активізація роботи по впровадженню накопичувальних пенсійних схем. При цьому успішність реалізації завдань накопичувальної системи в значній мірі залежить від визначення системи критеріїв відбору фінансових компаній, які зможуть ефективно опікуватись пенсійними заощадженнями громадян. Як показує світовий досвід, особливу роль тут можуть зіграти недержавні пенсійні фонди, створення яких передбачене Законами України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення".

*This research is devoted to the effective mechanism of transformation pension savings into investments in Ukrainian capital market. The global financial crisis and negative demographic trend define the necessity for implementing compulsory accumulative pension system and involving private pension funds into investing pension savings.*

**Key words:** savings, marginal propensity to save, pension reform, investment potential, financial market, accumulated pension funds.

Питання збереження та примноження вартості активів накопичувальних фондів, як джерела інвестування, розроблені у вітчизняній науковій літературі Бланком І.А., Гольцбергом М.А., Даниловим О.Д., Комаринським Я.В., Міщенко В.І., Морозом А.М., Онишко С.В., Пересадою А.А., Савлук М.І., Чумаченко М.Г. та багатьма іншими. В той же час недостатньо ще є дослідженими проблеми впливу інвестиційного потенціалу накопичувальних фондів на розвиток фінансових ринків.

У роботах іноземних авторів (Д.Вітаса, У. Уолкера, Ф. Лефорта та інших) приділяється увага проблемам реформування пенсійної системи та впливу цих процесів на розвиток фінансових ринків, але, звичайно, без врахування українського досвіду.

Це визначає актуальність дослідження проблеми формування пенсійних коштів та їх трансформацію в інвестиції на фінансовому ринку України, визначення умов прискореного запровадження другого рівня пенсійної системи в Україні.

Метою даного дослідження є поглиблення теоретичного обґрунтування необхідності та підвищення ефективності механізму трансформації пенсійних накопичень в інвестиції на фінансовому ринку України, визначення чинників, що перешкоджають запровадженню другого рівня пенсійної системи та шляхів прискорення запуску цієї системи, визначення системи критеріїв недержавних пенсійних фондів.

Світова фінансова криза сформувала систему викликів сучасній моделі економічного розвитку України.